

JERZY SNOPEK

Kuczera-Chachulska és Brakoniecki verseihez

Néhány héttel ezelőtt az egyik lengyel napilap hasábjain Andrzej Franaszek irodalomkritikus, magasan jegyzett kötetek szerzője (legkiemelkedőbb műve a Czesław Miłoszról szóló monográfiája) azt a tézist állította fel, hogy az olyan nagyszerű szerzők, mint Zbigniew Herbert, Czesław Miłosz, Wisława Szymborska halála után a legfiatalabb nemzedék soraiban nem látni a méltó utódokat. Franaszek véleménye szerint a lengyel költészet – amely nemrégiben még virágzott – lassan mély válságba zuhan. E lesújtó diagnózis azonnal hangos (őszintén szólva kevésbé meggyőző) tiltakozást keltett az inkriminált nemzedék költői és irodalomkritikusai részéről. Jellemző, hogy voltaképpen a saját védelmükben fellépve a náluk jóval idősebb, nagyra értékelt pályatársaik munkásságára hivatkoztak, tőlük idézgettek.

A dolog lényege, hogy Franaszek szigorú ítélete nem a teljes mai lengyel költészetre vonatkozik, hanem elsősorban az 1970 után született költőnemzedékre. A kritikus azért marasztalja el őket – véleményem szerint nem teljesen alaptalanul –, mert úgymond költészetük medre túlságosan sekély, gondolataik horizontja szűk, lírai munkásságukat öncélú – és gyakran kétséges – nyelvészkedésbe vezették, s még sorolhatnánk.

E kifogások egyike sem vonatkozhat a következő oldalakon – kényszerűen rövid versválogatásban – bemutatásra kerülő két költőre, akik a XX. század hatodik évtizedében születtek: Bernadetta Kuczera-Chachulskára (1957) és Kazimierz Brakonieckire (1952).

Tudatában a költészet fejlődésének, amely az elmúlt évszázadban végbement, mindketten kitartanak a líra legnemesebb alapértékei mellett; a versben az érzések és a felismerések megragadására törekednek, az önkifejezés határait feszegetve – a gondolkodását, melyet képtelenség pusztán elméleti úton megragadni. Személyes misztika, intim eszkatológia is szükségeltetik hozzá. Ők ketten különböző módszerekkel gyakorolják ezt, következésképpen nagyon különböznek egymástól mint költői jelenségek. Ugyanakkor abban egyesülnek, ami a leglényegesebb: költői világuk szavahihetőségében.

Bernadetta Kuczera-Chachulska költészete a csendből és az összpontosításból keletkezik. Joggal feltételezhető, hogy költői eszközei és céljai már alkotói pályája kezdetén kikristályosodtak. A későbbi szakaszok sem hoztak lényeges változást – elhagyásokat, kiegészítéseket, fordulatokat. Megmaradt a szüntelen, makacs törekvés ugyanabba az irányba, tömören fogalmazva: a titok felé. (Hogy művei keletkezésében milyen csekély jelentősége van az időrendnek, megfelelően tanúsítja a tény: válogatott verseinek kötetében a harminc évvel ezelőtt írt darabok gond nélkül keverednek a legfrissebbekkel.)

Kuczera-Chachulska alkotói módszeréhez a költőóriás Cyprian Kamil Norwidtól (1821–1883) merít ihletet. Itt nem kizárólag a nagy előd munkásságának keresztény magjáról van szó, amely megalkuvás nélkül elveti a romantikus költészet minden általános külső jegyét, beleértve a dallamosságot, a színességet, a lelkesültséget és a felfokozott pátoszt, hogy végül ezekből a félredobott értékekből visszanyerje a *lényeg*et, az igazság kohójában megtisztítva és átnevesítve. Ugyanis a valóság megismerésének legmagasabb foka, a költői megismerés egyúttal esztétikai és erkölcsi tapasztalás is. Norwid nagy gondot fordított arra, hogy „illő módon szót adjon a dolgoknak”, és – bizonyos értelemben – Kuczera-Chachulska számára is ez az erkölcsi parancs a világitó lámpás. Ebben az imperatívuszban csúcspontba kerül a költői módszereinek aszkézise. A költőnő nem tárja fel próbálkozásait és útkeresését, „festői díszítményeit” (Edward Stachura megfogalmazása). A papíron kizárólag a végső választás marad: csak az a szó, amelyet nélkülözhetetlennek ítél az egyetlen lehetségesnek tartott szókapcsolathoz.

A teljes elszórtlanodás határához vezető útján Pilinszky segítségül hívta Rainer Maria Rilke nézetét, miszerint a tények eltakarják előlünk a valóságot. Gyanítom, Bernadetta Kuczera-Chachulska is egyetértene ezzel. Verseiben nem találunk aktuálpolitikai vagy társadalmi történéseket, semmiféle időszzerű körülményt vagy kényszerűséget, semmi nyomát az információs-propagandisztikus lármának, amely napjainkban mindenfelől ömlik az emberre. (Zárójelben szólva, a ma már kilencvenedik életévén túl járó Tadeusz Rózewicz, az élenjáró „aszкета költő” munkásságában viszont szerepelnek ilyen aktuális utalások). A költőnő mindenfajta élményt és érzelmet kizár, mindent, ami nyíltan tart felé az egyéni érzékenység útján. Megelégszik személyes bizonyágaival.

Teszi ezt a lehető legegyszerűbb módszerekkel, s csak annyi engedményt tesz, hogy olykor bizonyos jelképekre és kulturális kifejezésekre támaszkodik. A részletekre: az egyedülálló és tetszés szerinti – alkalmi – helyzetekre, tárgyakra vagy felismerésekre összpontosítás kellő jelentőséget kölcsönöz a műveknek, segít feltárni a nyugtalanító látványt. A költőnek számos ilyen esetben sikerül túllépnie a monász birodalmába tartozó egyedi tapasztalaton, és megmutatnia ezt a világot másoknak – az olvasónak.

Értekezhetnénk itt a hétköznapi apró feltárulkozásairól, vagyis az „elragadtatás szürke eminenciásairól”, de Bernadetta Kuczera-Chachulska költői világához a legjobb kulcs – úgy vélem – Simone Weil egyik mondata, amely *Duklai faágak* című, 2009-ben kiadott verseskötete mottójául szolgál: „Tapsztalatlantól tudjuk, hogy bár az igazság kizárólag egyetemes lehet, a valóság pedig kizárólag alkalmi, ketten mégis megbonthatatlan egységet alkotnak.”

Ha kellő távolságból tekintünk Kazimierz Brakonieckire és szerteágazó munkásságára, és egybevetjük őt Kuczera-Chachulskával, megállapíthatunk néhány szembetűnő különbséget. Bátran kijelenthetem, hogy szemtanúja voltam Brakoniecki első, a költészet ingoványos talaján megtett lépéseinek. Az én kedves barátom, akkoriban tizenéves ifjú, bonyolult személyiség volt, akiben viharosan fonódtak egybe a legellentmondásosabb jellemvonások és képességek: féktelenül heves természet és intellektuális beállítottság, hajlam a búskomorságra, önmagába zárkózás, a létezés fájdalmának maradéktalan átélése és így tovább. Utólag mindezt az „ifjúkor nevű betegség” megszo-kott tüneteinek nevezhetjük, mindazonáltal ebben az esetben az ellentétes elemek találkozásából kivételes költői teljesítmény született.

Brakoniecki irodalmi színre lépése rendkívül hatásos volt, és döntően kedvező fogadtatásban részesült. A folytatás pedig egyre jobban alakult. Szépen sorban érkeztek az újabb kötetek és a díjak. Mára Kazimierz Brakoniecki több mint harminc kötet szerzője. Főként verseskötetéről van szó, de néhány esszégyűjteményről is, továbbá kispróza művekről (melyek gyakran költői prózák). Mindamelltt tizen-negy kötet műfordítása látott napvilágot, leginkább francia, illetve angol nyelvből. Seregnyi lengyel költészeti antológiában szerepel, s műveiből németül és franciául önálló válogatáskötetek is megjelentek.

Sokrétű, gyümölcsöző irodalmi munkássága mellett az irodalomszervezés, a kultúra mezején is nagy-szerűen tevékenykedik, és ezért több rangos elismerésben részesült. Brakoniecki társalapítója és alkotója az 1990-ben létrejött olsztyni Borussia Kulturális Egyesületnek és a tizenhat évvel később életre hívott Borussia Alapítványnak, illetve a *Borussia. Kultúra. Történelem. Irodalom* című, elismert folyóirat első főszerkesztője. 1995 óta az Olsztynban önkormányzati keretek között működő Lengyel–Francia Központ vezetője is. Szűkebb hazájában, Warmiában és Mazóviában, a drámákkal terhes, meglehetősen bonyolult lengyel–német történelem földjén legendás közéleti alaknak számít.

Kazimierz Brakoniecki költői eredményeinek sokrétű gazdagságát lehetetlen felölelni e dolgozat szűkös keretei között. Ezért most csak annyit jelentsünk ki, hogy költői munkássága révén Brakoniecki két rendszert teremtett: egy közösségi és egy magánmitológiát. Az első egybekapcsolódik a warmiamazóviai népcsoport képzeletvilágával és fájdalmas történelmi tapasztalataival, ám visszaverődik a közösség tagjainak egyéni sorsából is; a társadalom kisebb egységeinek kollektív emlékezetéből és a tudatban mélyen gyökerező családi múltból; beleíratott a táj jellegzetes képébe, megjelenik az állatok világában és a tárgyakéban, melyek megannyi tanúként kísérik emberi létezésünket. Mindez bizonyos mértékben emlékeztet az Oravec Imre költészetében megmintázott Szajla vidékére.

Azokat a verseket, amelyekben a közösségi szemlélet érvényesül, összességében elbeszélő szerkesztésmód jellemzi és fesztelen, terjedelmes mondatok. Ha a költő a személyesség síkjára lép, a hozzá legközelebb álló, archetipikus alakokhoz kapcsolódva, mindenekelőtt az Anyához és az Apához, a vers egyszerűbbé válik, sűrűbbé, a verssorok lerövidülnek. A legnyilvánvalóbb jelentést hordozó mondatai összetett, megfejtendő állításoknál szomszédolnak, máskor paradoxonoknál és groteszk képeknél. A költőnőtől függetlenül, Brakoniecki költészetének megkülönböztető jegye – egybekapcsolva azt Kuczera-Chachulska bizonyos tekintetben másfajta költészetével – az a sajátos, metafizikai borzongás, amely verseit élessé, áthatóvá teszi.

Zsille Gábor fordítása